

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת וירא, תשס"ח
מספר 727מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

הבכי של הגר

בקריאת הסיפור המקראי על גירוש הגר ובנה מבית אברהם חשים מתיחת חוט של אכזריות. במבט ראשון הצעת הגירוש והגירוש עצמו הם מוקד האכזריות, ברם בקריאה מעמיקה מתברר שה"קרבן" הוא האכזר ולא המגרש.

נקודה תמוהה עולה מיד בקריאת הפסוקים המתארים את הפוקד את המגורשים (כא:טו-יז). מצד אחד הגר צועקת: "וַתִּשָּׂא אֶת קֹלָהּ וַתִּבְכֶּה" (טז), אך מצד שני הא-ל נענה לנער ולא לה, אף שלא שמענו את קול הנער בכלל: "וַיִּשְׁמַע אֱ-לֹהִים אֶת קוֹל הַנֶּעֱר" (יז). להלן אני מבקשת לבחון את האירוע מנקודת ראות של אָם, ולהציע סיבה לאי-היענותו של אלוקים לבכי של הגר.¹

תיאור התנהגותה של הגר האָם בנסיבות הקשות של גירושה תמיד הפריע לי עמוקות. בכל קריאה חוזרת של ההתרחשויות, התנהגותה של הגר מכעיסה ומקוממת מחדש. אכן, היא הייתה במצב נואש, ללא כל אפשרות להציל את בנה, ובכל זאת היא עדיין בראש ובראשונה אָם! אך מה היא עושה?!

וַתִּשָּׂא אֶת הַיָּלֵד פֶּתַח אֶחָד הַשִּׁיחַם. וַתִּלְךָ וַתִּשָּׁב לָהּ מִנֶּגֶד הַרְחֵק כְּמִטְחֵי קֶשֶׁת פִּי אִמְרָה אֶל אֶרְאָה בְּמוֹת הַיָּלֵד וַתִּשָּׁב מִנֶּגֶד וַתִּשָּׂא אֶת קֹלָהּ וַתִּבְכֶּה.

היא משליכה את בנה! האם כך נוהגת אָם?! אָם המתפקדת כראוי הייתה מחזיקה את בנה בידיה, בוכה בכי מר על גורלו ובו בזמן מנסה לנחם אותו שלא יפחד. זה התפקיד הקשה מכולם שחייב בו הורה, והמשימה האולטימטיבית שלו – להחזיק את ילדו ולחזקו לקראת מותו. בדיוק כשם שהאָם עזרה לו לבוא לעולם וזיכתה אותו בחיים, כך כאשר מותו של הילד מתחייב מהמצב, הרי אמו חייבת לעזור לו ככל יכולתה לעבור מן העולם.

הכתוב מתמקד בה ובמעשיה, לכן אנו לא ערים לבכי הילד עצמו, אלא להיפך! אנו שומעים על אי-שמיעת האָם את בכיו! אי-שמיעתנו את קולו באה בעקבות אי-שמיעתה של הגר. לא זו בלבד שהיא השליכה אותו, היא התרחקה ממנו כברת דרך, כנראה כדי שלא תוכל לשמוע אותו בוכה ולא רק כדי שלא לראותו.² הגר מצטיירת בראש ובראשונה כאנוכית במידה חריפה מאין כמוה. אמנם היא בכתה, ואולם רק מפני שכאב לה ולא מפני שכאב לילדה. ברור שאין כל מקום להיענות לבכי האנוכי של אָם אכזרית כזאת, אלא לבכי החרישי הבלתי-נשמע של הנער "באשר הוא שם", ילד שגורלו המר היה להתחנך ולקבל "טיפול" מאָם כזאת. באותה נקודת זמן

¹ לא מצאתי פירוש ברוח זו במדרש או בדברי הפרשנים לדורותיהם.

² א"ר יצחק כמטחוי קשת - שני טווחים בקשת מיל (בראשית רבה [וילנא] פרשה נג ד"ה יג וישכם אברהם).

ישמעאל לא היה אשם בכל רע (לפחות על פי פשט הכתובים) ולא הגיע לו למות כך, ללא תמיכה רגשית מינימאלית. לכן קולו שלא נשמע באוזני אמו אכן נשמע על ידי השומע כול ונענה (יז-יח):

וַיִּשְׁמַע אֶל-לְהִים אֵת קוֹל הַנְּעָר וַיִּקְרָא מִלְאָךְ אֶל-לְהִים אֵל הַגֵּר מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מַה לָּךְ הַגֵּר אֵל תִּירָאִי כִּי שָׁמַע אֶל-לְהִים אֵל קוֹל הַנְּעָר בְּאָשֶׁר הוּא שָׁם. קוֹמִי שָׂאִי אֵת הַנְּעָר וְהַחֲזִיקִי אֵת יָדָךְ בּוֹ כִּי לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׁימְנֶנּוּ.

הקב"ה בכבודו ובעצמו היה צריך לתת הוראות להגר איך לתפקד כאם. הרי עד כה לא כתוב שהיא חיפשה מים במדבר. היא הרימה ידיים מיד עם כלות המים מן החמת שנשאה עמה. גישתה זו לא הייתה צפויה, שהרי הגר כבר הייתה מנוסה במציאת מים במדבר. זאת הפעם השנייה שהיה עליה להתקיים בתנאים קשים כגון אלו (בר' טז:ו):

וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל שְׂרֵי הַנְּהָ שִׁפְחָתְךָ בְּיָדְךָ עֲשִׂי לָהּ הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ וְתַעֲנֶנָּה שְׂרֵי וּתְבָרַח מִפְּנֵיהָ. וַיִּמְצָאָהּ מִלְאָךְ ה' עַל עֵין הַמַּיִם בַּמְדְּבָר עַל הָעֵין בְּדֶרֶךְ שׁוּר.

אם בפעם הראשונה שהגר יצאה למדבר היא מצאה את דרכה בקלות למקור מים, הרי היא הייתה אמורה לחזור על עקבותיה, על כל פנים לנסות, כיון שכבר התנסתה בדבר וידעה שמציאת מים במדבר היא אפשרית. אבל הגר לא הניחה את בנה במקום מוצל בזמן שהלכה לחפש מים כדי להביא לו הצלה, אלא השליכה אותו ממנה כדי שלא יהיה לה קשה לחוות את מותו: "ויכלו המים מן החמת ותשליך את הילד תחת אחד השיחים". הא-ל צריך ללמד את האם הגר לקום, להתאמץ, לשאת את בנה ולהחזיק את ידו, פעולות האמורות להיות אינסטינקטיביות לכל אדם. לבד מזה הוא היה צריך לפקוח את עיניה, להראותה את הבאר, כיוון שהיא לא הלכה בעצמה לחפש: ויפקח א-להים את עיניה ותרא באר מים ותלך ותמלא את החמת מים ותשק את הנער" (יט).

לא בכדי המקרא מתאר בהמשך את הנער שגדל: "ויהי א-להים את הנער ויגדל וישב במדבר ויהי רבה קשת" (כ). "ויהי רבה קשת" מקביל למעשה שבו אמו נטשה אותו. בכל המשך חייו נער וכמבוגר הוא ניסה להדביק את הפער שאמו יצרה. בשעת מצוקה היא הלכה והתרחקה ממנו בהכרה מלאה, עד שלא ראתה ולא שמעה: "ותלך ותשב לה מנגד הרחק פמטחוי קשת". מרחק אכזרי זה שיצרה אמו בינו לבניה השפיע על בחירת מקצועו של הנער, המשך חייו, אופיו ומהותו. יריית החץ מקשת האדם הבוגר במרחק "מטחוי קשת" מסמלת את "קול הנער" המנסה להושיט ידו לתוך יד אמו שהתרחקה ממנו כדי שלא לשמוע את קריאתו. בסופו של דבר היא לקחה לבנה אישה כמוה: "וישב במדבר פארן ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים" (כא).³

אם נחזור לפתיחת הסיפור ונשווה בין התנהגות שרה לזו של הגר מתברר שדרישת שרה שהייתה נראית לנו לכאורה אכזרית, היא ההגשמה האולטימטיבית של דאגה טבעית ונכונה של אם לבנה (ט):

וַתֵּרָא שָׂרָה אֵת בֶּן הַגֵּר הַמְצִרִית אֲשֶׁר יָלְדָה לְאַבְרָהָם מִצֶּחֶק. וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גֵּרֵשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת וְאֵת בְּנָהּ כִּי לֹא יִרְשׁ בֶּן הָאִמָּה הַזֹּאת עִם בְּנֵי עַם יִצְחָק.

שרה יודעת שההתנהגות של כל אחד מהסובבים את בנה תשפיע עליו, ולכן היא נזהרת מאוד ומבקרת את כל מי שבא במגע עם בנה. אף שבעיני אברהם נראה הרעיון רע מאוד: "וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודת בנו" (יא), שרה דבקה בהחלטה, וגישתה זו מקבלת את הגושפנקה החשובה מכול:

³ התוצאות הטבעיות להתנהגות שני ההורים של ישמעאל משתקפות מתוך הפסוקים. בבשורת לידת ישמעאל להגר כתוב (בר' טז:יא-יב): "ויאמר לה מלאך ה' הנה הרה וילדת בן וקראת שמו ישמעאל פי שמע ה' אל עניך. והוא יהיה פרא אדם ידו בכל ויד פל בו ועל פני כל אחיו ישפן". ה' שמע את הצער של הגר מתוך האנוכיות הזאת שבה – "ותקל גברתה בעיניה" (פס' ד), וכמו כן "פי שמע ה' אל עניך", והתוצאה הטבעית היא שגם בנה יהיה אנוכי – "ידו בכל ויד פל בו ועל פני כל אחיו ישפן", שלא כתגובת ה' כששמע לאברהם בעניין ישמעאל (בר' יז:כ): "ולישמעאל שמעתיה הנה ברכתי אתו והפריתי אתו והרביתי אתו במאד מאד שנים עשר נשיאם יוליד ותתיו לגוי גדול". תקוות אברהם הייתה בלתי אנוכית עם מחשבות לטובת ישמעאל בלבד (בר' יז:יח): "ויאמר אברהם אל ה' א-להים לו ישמעאל יחיה לפניך", והתוצאה הטבעית של דאגה כזאת לזולת היא הברכה של הקב"ה לישמעאל אשר ייהפך לגוי גדול. על תוצאות טבעיות להתנהגות הורים עם ילדיהם ראה ר' דרייקוס, ילדים: האתגר, ניו יורק (1964).

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם אַל יִרַע בְּעֵינֶיךָ עַל הַנְּעָר וְעַל אֲמֹתָי, כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלַיךָ שָׂרָה שָׁמַע בְּקֹלָהּ כִּי בִי צָחַק יִקְרָא לָךְ זֶרַע.
 בורא עולם מבין את טבעו של האדם אשר ברא ואת תפקיד האם היולדת והמגדלת. שיטת חינוך זו של שרה שביסודה דאגה מרבית, הניבה פרות. יצחק בטח בהוריו ביטחון מלא, כפי שמדגים לאחר מכן סיפור העקדה.
 הסיפור על שתי האימהות הללו וגישותיהן השונות לילדיהן מגלם בעצמה רבה את דברי רבי שמעון בן לוי: "אמר רבי שמעון בן לוי: כל שהוא אכזר על רחמנין סוף שהוא נעשה רחמן על אכזרים. כל שהוא רחמן על אכזרים סופו ליפול בחרב".⁴

טו"ר רחל לבמור
 דוקטורנטית במחלקה לתלמוד

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
 כתובתנו באינטרנט: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/>

⁴ מדרש שמואל, פרשה יח ד"ה (ד) ויחמול שאול. בפעולת שרה אמנו שלא רחמה על הגר ועל בנה היא הניחה את הבסיס לכך שבנה יצחק לא ייפול בחרב - הרי היא המאכלת. בפעולת הגר שהתאכזרה בהשלכת ילדה היא גרמה לכך שהצאצא שלה כמבוגר "יִהְיֶה פָּרָא אָדָם יָדוּ בְּכָל יוֹד פֶּל בּוֹ" (בר' טז: יב).